

Politologen tussen feiten en normen

Marc Hooghe, Jan Beyers en Koen Vlassenroot

Inleiding

Patrick Stouthuysen (Vrije Universiteit Brussel)
en Dimokritos Kavadias (Vrije Universiteit
Brussel en Universiteit Antwerpen)

In dit nummer van *Res Publica* werd een stand van zaken gegeven van ontwikkelingen in de deeldisciplines politieke filosofie en politieke theorie, ten behoeve van vakgenoten die vaak op een empirische wijze de politiek bestuderen. In dit Symposium hebben we het over hoe empirische politicologen zich verhouden tot normatieve kwesties. Empirische politicologen doen onderzoek over wat is. Traditioneel houden ze vast aan de logische kloof tussen zijn en behoren. Over wat is kan je, op basis van empirische data, uitspraken doen. Over wat moet zijn niet; dan betreed je de sfeer van de meningen en opinies. Niettemin gebeurt het in de praktijk vaak dat ook empirische politicologen uitspraken doen over wat zou moeten zijn. Dat doen ze bijvoorbeeld wel eens in de conclusies van onderzoeksrapporten, wanneer ze een opiniestuk voor de krant schrijven of wanneer een journalist hen om toelichting en duiding vraagt.

In dit Symposium vroegen we drie empirisch georiënteerde politicologen daarover te reflecteren. Is de verhouding tussen

empirische kennis en normatieve duiding een kwestie waarvan ze zich bewust zijn, die hen bezighoudt, waarover ze een visie hebben? Doen ze zelf soms normatieve uitspraken op basis van empirisch onderzoek? Ervaren ze dat als een probleem? Hanteren ze daarbij voor zichzelf standaarden over wat wel en niet kan? Moeten we vasthouden aan het scherp bewaken van de logische kloof of gaat het om een achterhaalde of irrelevante tegenstelling? Vinden ze dat er goede (en, waarom niet, slechte) voorbeelden bestaan van auteurs die empirische en normatieve uitspraken combineren? Laten ze zich bij de keuze van onderzoeken bij de manier waarop ze resultaten publiceren leiden door normatieve overwegingen? We legden de vragen voor aan Marc Hooghe, Jan Beyers en Koen Vlassenroot.

Politologen tussen feiten en normen

Marc Hooghe (Katholieke Universiteit Leuven
en Universit  Lille-II)

De politicologie is in de eerste plaats een wetenschap als alle andere: wij bestuderen de manier waarop politieke systemen functioneren, en we doen dat aan de hand van alle

mogelijke middelen en onderzoeksinstrumenten waarover de sociale wetenschappen beschikken: historische casestudies, statistische analyses, archiefonderzoek, speltheoretische modellen enzovoort. Als je de geschiedenis van de politieke wetenschappen gedurende de afgelopen dertig jaar bekijkt, dan zie je een heel sterke trend naar een dergelijke verwetenschappelijking. Dertig jaar geleden volstond het vaak nog dat je een aantal (al dan niet onderbouwde) meningen had om als ‘politicoloog’ erkend te worden; nu is dat volstrekt onvoldoende geworden. Het niveau van professionalisering van onze discipline is bijzonder sterk gestegen, en van een jongere generatie politicologen wordt nu veel meer verwacht dan vroeger, zowel op het vlak van theoretische belesenheid als op het vlak van methodologische expertise. Overigens dient hierbij wel opgemerkt te worden dat de onwil van de Vlaamse universiteiten om werk te maken van een echte doctoraatsopleiding voor de sociale wetenschappen een ernstige bedreiging vormt voor de toekomstige concurrentiepositie van onze doctores, in een steeds meer internationaal wordend academisch landschap.

Het bedrijven van de politieke wetenschappen wordt dus in toenemende mate een zaak van technische expertise en van verdere specialisatie. Betekent dit echter dat we geleidelijk een nieuwe generatie van ‘technisch competente barbaren’ afleveren, zoals Bo Rothstein (2005) enkele jaren geleden stelde? Dat hoeft niet noodzakelijk het geval te zijn: er is vanuit de samenleving immers nog altijd vraag naar gefundeerde inzichten vanuit de politieke wetenschappen. Juist vanuit de feitelijke

kennis die binnen de discipline wordt opgebouwd, ontstaat ook de ruimte voor meer normatieve interventies in het maatschappelijk debat. Wat dat betreft is er eigenlijk niet eens zo’n groot verschil tussen de politieke wetenschappen en andere academische disciplines. Ook artsen en medische onderzoekers die bezig zijn met onderzoek en zorg, moeten af en toe hun veilige laboratorium verlaten om iets in het openbaar te zeggen over alcoholmisbruik, het gebruik van veiligheidsgordels en andere vormen van risicogedrag. Als er ergens ter wereld een nieuwe epidemie uitbreekt, mogen de virologen het komen uitleggen in de massamedia.

De aanhoudende politieke crisis in België valt in zekere zin perfect te vergelijken met een dergelijke uitbraak van communautaire koorts. De inzichten van onze wetenschappelijke discipline leveren meer dan voldoende inzichten om op een door-dachte wijze uitspraken te doen in dat debat. De studie van de wijze waarop verdeelde samenlevingen omgaan met conflicten en conflictbeheersing is immers een van de oudste en telkens terugkerende onderzoeksthema’s binnen de politieke wetenschappen. Ook over thema’s als nationalisme, populisme, publieke opinie en decentralisatie bestaan meer dan voldoende onderzoeksgegevens. Waarom zouden die elementen niet mogen worden ingebracht in het debat? Om terug te keren naar onze viroloog: de samenleving zou het maar matig waarderen indien artsen in deze specialisatie er zich zouden van afmaken met de opmerking: “sorry, ik weet enkel iets af over het virus waarover ik dertig jaar geleden mijn doctoraat gemaakt heb,

ik kan u echt niet helpen met deze nieuwe aandoening”. Op dezelfde manier denk ik dat de samenleving er ook recht op heeft dat politieke wetenschappers hun kennis af en toe ten dienste stellen van het politieke gebeuren. De parallel met virologie gaat overigens nog een stuk verder: ook politicologen houden zich in de praktijk vooral bezig met het afraden van risicogedrag. Net zoals je van een AIDS-deskundige niet snel zal horen dat je er rustig op los mag spuiten met niet-gecontroleerde naalden, zullen ook academisch actieve politicologen niet vlug met de wolven meehuilen door te stellen dat nationalistische conflicten gerust mogen ontsporen. Dat afwijzen van risicogedrag zit er eigenlijk al in vanaf de jaren zestig, toen Arend Lijphart zijn eerste studies publiceerde over de pacificatiedemocratie. Als je de huidige interventies van Belgische politicologen op een rij zet, dan zijn dat ook nu nog vaak gewoon toepassingen van de theorieën die Lijphart, of zijn Vlaamse evenknie Luc Huyse, decennia gelden al verkondigden. Uiteraard zijn krantenstukken of interviews een apart genre: je kan moeilijk bronvermeldingen plaatsen onderaan een stukje voor de krant. Maar de lezer die een beetje vertrouwd is met de discipline zal in het algemeen doorhebben waar er in de tekst naar die wetenschappelijke benaderingen wordt verwezen. In principe zouden we van dergelijke teksten twee versies moeten maken: de gewone versie voor in de krant, en dan nog een versie met de nodige voetnoten en verwijzingen voor op een of andere universitaire website.

Dat lijkt misschien een wat vergezocht – en toegegeven, weinig praktisch – idee, maar

het zou de ultieme lakmoesproef vormen om twee soorten interventies in het debat van elkaar te onderscheiden. Aan de ene kant hebben we dan de stukken die inderdaad vertrekken vanuit een theoretische achtergrond, die in krant echter moeilijk kan worden geëxpliciteerd. Aan de andere kant zijn er dan de stukken die gewoon een persoonlijke mening vertolken, die in feite niets te maken heeft met onze wetenschappelijke discipline.

Zolang we vertrekken vanuit de expertise en verworvenheden van onze eigen discipline, zie ik geen enkele reden waarom politicologen niet af en toe hun stem zouden mogen laten horen in het maatschappelijk debat over politiek relevante onderwerpen. Van twee dingen één. Ofwel geloven we dat we vanuit onze wetenschappelijke expertise en ervaring inderdaad iets relevants kunnen zeggen over de manier waarop het politieke systeem functioneert. In dat geval zou het maar al te absurd zijn als we die vorm van kennis niet zouden delen met een groter gedeelte van de bevolking, bijvoorbeeld door allerlei ingezonden stukken en optredens op andere fora. Ofwel gaan we er vanuit dat politieke wetenschappen niets zinnigs te zeggen hebben over het huidige politieke en maatschappelijke debat, maar in dat laatste geval lijkt het me eerlijker om gewoonweg de politieke wetenschappen op te doeken als academische discipline. Elke maand krijgen de meesten onder ons een leuk bedragje gestort op onze postrekening (dank u wel, Belgische belastingbetaler) en ik meen dan ook dat we daarvoor wel iets terug mogen doen voor de Belgische samenleving. Als politieke weten-

schappen niet veel meer zou zijn dan een soort veredelde hobby, dan moeten we die hobby maar zelf bekostigen en dan hoeven we daarvoor helemaal niet betaald te worden.

Dus mogen we als politicoloog optreden in het politieke debat? Het antwoord hierop kan enkel 'ja' zijn, zolang we maar blijven redeneren als politicoloog en een beroep doen op de inzichten van onze discipline. Soms krijgen we daarbij het verwijt dat we misbruik zouden maken van onze academische positie om een specifiek ideologisch standpunt te verdedigen. Ik weet niet hoe ernstig we dat argument moeten nemen, omdat het immers vertrekt van een onderschatting van het publiek. Het overgrote deel van de publieke opinie is heus wel verstandig genoeg om de teksten van een politicoloog in een juiste context te plaatsen. Als een medicus op televisie komt verkondigen dat ik ten minste vijf porties groenten of fruit zou moeten eten, ga ik niet onmiddellijk de hele voorraad van de groenteboer hamsteren. De meeste mensen noteren dat soort aanbevelingen en houden er (misschien) gedeeltelijk rekening mee.

Mijn ervaring is dat de meeste mensen op een gelijkaardige manier omgaan met de vele opiniestukken die in de krant verschijnen. Het is een heuse karikatuur dat lezers eerst onderaan het stuk gaan verifiëren of de schrijver wel hoogleraar is, om in voorkomend geval, zomaar alles klakkeloos te accepteren wat die persoon zegt. Mensen lezen gewoon die stukken, en als ze logisch coherent zijn en goede argumenten hanteren hebben ze meer impact

dan stukken die bulken van de interne contradicties. En, helaas, ook hoogleraren politieke wetenschappen blijken af en toe bijzonder goed in staat dergelijke verwarde stukken te schrijven.

De tijd dat de titel 'hoogleraar' zoveel indruk maakte dat het debat meteen verstomde en iedereen zich in eerbiedig stilzwijgen hulde, ligt toch al heel ver achter ons. Eigenlijk krijg je nu het omgekeerde fenomeen: alle meningen worden gewoon op een hoopje gegooid. Ik mag dat misschien illustreren met een klein voorbeeld. In 2009 voerde de Interuniversitaire attractiepool 'PartiRep' (een samenwerkingsverband tussen de universiteiten van Brussel, Leuven, Antwerpen en Leiden) een grootschalig verkiezingsonderzoek uit in België (Deschouwer *et al.*, 2010). Dat kiesonderzoek werd uitgevoerd volgens alle regels van de kunst en op een methodologisch hoogstaande wijze – ik bespaar u de details die u kan nalezen in een lijvig technisch rapport. Het resultaat van het onderzoek was dat slechts een klein gedeelte van de ondervraagden stelde dat de staatshervorming een absolute prioriteit was en nog minder ondervraagden waren gewonnen voor een mogelijke onafhankelijkheid van het Vlaams Gewest. Die resultaten waren perfect in lijn met eerder wetenschappelijk onderzoek. Als we die resultaten naar buiten brengen, dan zijn de reacties uit extreemnationalistische hoek tamelijk voorspelbaar en worden we net niet beschuldigd van schrijftvervalsing en manipulatie. Dat soort verwijten hoeft blijkbaar niet onderbouwd te worden: schieten op wetenschappelijk onderzoek is een nationalistische sport geworden,

om de voormalige directeur-generaal van de Vlaamse openbare omroep Nic Bal te parafraseren. Het zou bijzonder interessant zijn te vernemen hoe de criticasters dat soort manipulatie dan concreet zien. Zouden de onderzoekers alle toevallig getrokken respondenten met een “Vlaamse voornaam” (Wieland? Siegfried? Gudrun? Godgaf?) er eigenhandig hebben uitgehaald? Of misschien stonden de onderzoekers wel met een getrokken mes klaar bij de 2300 respondenten, zodat ze niet eerlijk durfden toegeven dat ze diep in hun hart gewonnen zijn voor de volledige onafhankelijkheid van het Vlaams Gewest?

Het lijkt een beetje op flessen getrokken, maar dat soort scenario’s zijn de enige manier waarop je een dergelijke grootschalige bevolkingsurvey inderdaad zou kunnen vervalsen, maar blijkbaar volstaat het om te zeggen dat je de resultaten van dat soort onderzoek “niet gelooft”. Het voorbeeld toont aan dat van een overdreven respect voor wetenschappelijk onderzoek niet echt sprake is; integendeel zelfs: je krijgt de meest diverse kritiek over je heen. Als wetenschappers hebben we over het algemeen de neiging dat soort kritiek over ons heen te laten gaan, omdat we immers niet als arrogant willen overkomen. Toch duidt dit soort kritiek erop dat het verwetenschappelijkingsproces van de politieke wetenschappen nog niet helemaal voltooid is. Zouden we ons een situatie kunnen inbeelden waarbij een drukingsgroep van druggebruikers ruwweg poneert dat al dat wetenschappelijk onderzoek over het risico van besmette drugnaalden gemanipuleerd is en best

naar de prullenmand wordt verwezen? Als wetenschappers hebben we de professionele plicht ons strikt te houden aan het onderscheid tussen feiten en normen, en meestal doen we dat ook. De scheiding tussen feiten en normen betekent echter niet dat beide elementen niets met elkaar te maken hebben. Vanuit de feiten volgen ook zekere normen. Als bijvoorbeeld uit onderzoek blijkt dat in Europa geen significant verband bestaat tussen migratie en diversiteit enerzijds, en sociale cohesie anderzijds, dan volgt hieruit dat normatieve uitspraken over de vermeende negatieve gevolgen van diversiteit gewoon empirisch verkeerd zijn. Als uit de feiten blijkt dat slechts een heel klein percentage van de Europese bevolking islamitisch is, dan volgt hieruit dat de normatieve uitspraak dat de islam “de belangrijkste bedreiging vormt voor Europa” zeer onwaarschijnlijk wordt. Vanuit onze feitenkennis kunnen we dus wel degelijk uitspraken doen die ook een zekere normatieve connotatie hebben. Het is daarbij belangrijk dat we in onze rol blijven. De hiv-deskundige zal u geen advies geven over wat soort seksuele praktijken het meest opwindend zijn; dat is gewoon een kwestie van persoonlijke voorkeuren. Die hiv-deskundige kan u wel vertellen welk soort risicogedrag u beter vermijdt als u een gezonde oude dag wil meemaken. Op dezelfde manier kunnen we als politicoloog weinig vertellen over wat de ideale samenleving zou zijn: dat is een kwestie van persoonlijke en ideologische voorkeuren. Maar we kunnen wel wijzen op zekere vormen van risicogedrag, die een bedreiging kunnen inhouden voor onze huidige niveaus van welzijn en welvaart.

Voor wie het geheel vanop een zekere afstand bekijkt, is het in elk geval opvallend dat de rol van de politicologie in de afgelopen decennia sterk veranderd is. In de jaren zestig en zeventig waren politicologen nog vaak diegenen die eerder radicale voorstellen formuleerden, bijvoorbeeld rond de democratisering van het politiek systeem of de samenleving in het algemeen. De meest spraakmakende politicologen verzetten zich toen juist tegen het bestendigen van het maatschappelijk status-quo. Onze samenleving is sindsdien echter grondig gewijzigd, en binnen ons onderzoeksdomein is het meest opvallende kenmerk de snelheid van de verandering. Het kiezerskorps is bijzonder volatiel geworden en de publieke opinie laat zich blijkbaar bijzonder gemakkelijk meeslepen door populisme, poujadisme en extreem nationalisme. Nog maar enkele jaren geleden werd in Vlaanderen de populistische zakenman Jean-Marie Dedecker op handen gedragen, hoewel alle economen het erover eens waren dat zijn voorstel voor een 'flat tax' zou neerkomen op economische chaos. We zijn nog maar enkele jaren verder en intussen is de ster van diezelfde Dedecker flink tanende. Hetzelfde fenomeen vinden we in Nederland: hoe zou het nu met Rita Verdonk zijn? De media, de politieke partijen en politieke entrepreneurs hebben er alle belang bij dat we meelopen in dat soort waan van de dag. Het is een van de voorrechten van onze academische positie dat we af en toe kunnen ontsnappen aan die dictatuur en de zaken in een wat ruimer perspectief kunnen plaatsen. We hebben geen nood aan mensen die systematisch meehullen met de wolven in het bos. Als sociale we-

tenschappers een nuttige bijdrage kunnen leveren aan het maatschappelijk debat, dan is het juist door het aanreiken van een ruimer referentiekader. En zelfs wanneer de redacteur van de opiniepagina streng meegeeft dat het stuk zeker niet langer mag worden dan 750 woorden, dan nog blijft het zeer goed mogelijk dat soort kader mee te geven.

Bibliografie

- Deschouwer, Kris, Delwit, Pascal, Hooghe, Marc & Walgrave, Stefaan (Eds.) (2010). *De stemmen van het volk. Een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009*. Brussel: VUB Press.
- Rothstein, Bo (2005). Is Political Science Producing Technically Competent Barbarians? *European Political Science*, 4 (1), 3-13.

Politieke wetenschap als beroep

Over het spanningsveld tussen maatschappelijke relevantie en academische ernst

Jan Beyers (Universiteit Antwerpen)

De discussie over de plaats van de politieke wetenschappen in het maatschappelijk gebeuren is heel belangrijk. De keuze van de redactie om bij de herlancering van *Res Publica* een aantal jaren geleden een aparte rubriek te wijden aan reflecties over de discipline is daarom lovenswaar-

dig. Elke wetenschappelijke discipline, ook de onze, heeft nood aan zelfreflectie en kritisch zelfbewustzijn indien ze überhaupt iets wil betekenen en niet ten prooi wil vallen aan navelstaarderij. Nu denk ik dat het wat dat betreft met de politieke wetenschappen in de Lage Landen nogal meevalt. Het is een correcte vaststelling van Marc Hooghe dat de discipline een aanzienlijke vooruitgang heeft geboekt gedurende de laatste decennia, zowel wetenschappelijk als maatschappelijk. Dat betekent evenwel niet dat alles perfect is, integendeel.

Om te beginnen wil ik de stelling van Marc Hooghe inzake de verwetenschappelijking van de politieke wetenschappen enigszins nuanceren en in een breder perspectief plaatsen. Zoals Marc Hooghe stelt is dit proces verre van voltooid, meer nog, de vrees dat dit proces bijzonder kwetsbaar is lijkt me niet ongegrond. Een van de redenen voor de, in mijn ogen, nog te beperkte verwetenschappelijking van de politieke wetenschappen heeft vooral met onszelf te maken. Een actieve rol van politicologen in het publieke forum, waar het in dit symposium deels om draait, heeft amper een impact op de ernst, de kwaliteit of het wetenschappelijk gehalte van onze discipline. Anderzijds is het wel zo dat een tekort aan disciplinair bewustzijn ons als wetenschappelijke discipline parten speelt, ook in onze relatie tot het bredere maatschappelijke veld.

Het feit dat er gesproken wordt over verwetenschappelijking zegt veel. Ik kan me niet voorstellen dat biologen, archeologen, psychologen of taalkundigen deze

terminologie bezigen wanneer ze reflecteren over hun eigen vakgebied. Het gebruik van deze term suggereert eveneens dat er vroeger, dertig jaar geleden en daarvoor, weinig wetenschappelijk werk gebeurde binnen ons gebied of, bij uitbreiding, het brede terrein van de gedrags- en maatschappijwetenschappen. Compleet onterecht vind ik. Elk jaar feliciteer ik mijn studenten voor hun keuze om politieke wetenschappen te studeren. Onze discipline is immers bijzonder oud, beschikt over een lange en rijke traditie en het proces naar verwetenschappelijking dateert van ver voor de jaren tachtig. Kenschetsend voor talloze *founding fathers* van de politieke wetenschappen is dat ze tevens actief waren in andere wetenschapsgebieden zoals biologie of wiskunde en hun kennis uit deze gebieden gebruikten om politieke processen beter te begrijpen. Een voorbeeld is Condorcet, die reeds in de achttiende eeuw een aantal cruciale inzichten ontwikkelde inzake *vote cycling* en daarbij wiskundige inzichten combineerde met eigen politieke ervaringen. Ik attendeer mijn studenten er ook steeds op dat statistiek, iets waar weinig beginnende politicologen de relevantie van inzien, zijn oorsprong vindt in de zeventiende eeuw, in de periode waarin de Europese territoriale staat ontstaat, en letterlijk verwijst naar de oorspronkelijke staatswetenschappen waarbij systematische dataverzameling in functie stond van, in hedendaagse terminologie, *evidence-based politics*. Het is jammer om vast te stellen, maar vergeleken met de gedrags- en maatschappijwetenschappen leggen de natuurwetenschappen in dit opzicht veel meer historisch bewustzijn inzake de eigen discipline aan de dag.

Daar waar elke natuurkundige geschoold is in de klassieke mechanica van Newton, is het soms stuitend te merken dat vele politicologen tijdens hun opleiding hun klassiekers niet bestuderen.

Een ander traditioneel kenmerk voor de politieke wetenschappen is de interactie van het academisch werk met de brede politieke praktijk en het openbaar bestuur. Ook dat is geen nieuwigheid en het is correct dat wat dit betreft de politieke wetenschappen weinig verschillen van andere disciplines. Niemand betwist dit, maar blijkbaar voelen we ons niet steeds gemakkelijk bij dit gegeven. Kennelijk is er een spanningsveld waardoor een aantal collega's terughoudend zijn om de sprong te maken naar het maatschappelijk gebeuren, terwijl dit voor anderen de normaalste zaak van de wereld is en door sommigen zelfs gezien wordt als een hoofdbezigheid. In wat volgt zal ik trachten enig licht te werpen op dit spanningsveld en hoe ermee omgegaan kan worden.

Ondanks het feit dat er steeds een wisselwerking is geweest, moet zijn en zal zijn tussen de politieke wetenschappen en de politieke praktijk, moet deze wisselwerking ook voldoende kritisch en in de juiste proporties worden bekeken. Ook medici, natuurkundigen en biologen betreden af en toe het publieke forum, maar de meeste wetenschappers betreden nooit het publieke forum. Velen kiezen er ook bewust voor om eerder sporadisch actief te zijn op het publieke forum. Max Weber was hiervan een van de meest illustere voorbeelden. Vele natuurwetenschappers blijven volkomen onbekend voor het bredere

publiek; ze werken aan vrij specialistisch onderzoek dat geen direct maatschappelijk nut heeft en misschien pas binnen een aantal decennia belangrijk zal worden. Archeologisch onderzoek inzake de culinaire gewoonten in het vroeg-Ottomaanse rijk, het ontdekken en beschrijven van exoplaneten of de studie over het paringsgedrag bij een zeldzaam voorkomende vissoort, het heeft allemaal weinig direct maatschappelijke relevantie. Hoogstens wordt er gewag van gemaakt in de wetenschapsbijlagen van kwaliteitsmedia. Ook binnen de gedrags- en maatschappijwetenschappen gebeurt veel werk dat niet direct zichtbaar is voor het grotere publiek maar dat desondanks bijzonder zinvol is. De methodologische vooruitgang inzake vergelijkende casestudies door gebruik te maken van booleaanse algebra en fuzzy-sets is belangrijk, maar heeft geen direct maatschappelijk belang. Een ander voorbeeld betreft de aanzienlijke theoretische en methodologische complexiteit van de debatten in de leer van de internationale betrekkingen; deze zijn veelal lastig om direct te vertalen naar allerlei hedendaagse politieke gebeurtenissen.

Moet dit soort werk dan maar worden opgedoekt? Ik denk het niet. Belangrijker lijkt me dat sociaalwetenschappelijke disciplines bij voorkeur gekenmerkt worden door pluraliteit en daardoor gevoed kunnen worden door diverse oriëntaties (Engbersen 2010). Sommigen leggen zich, al naar gelang van hun vaardigheden en interesses, meer toe op fundamenteel onderzoek en combineren dit in mindere of meerdere mate met toegepast beleidsgeoriënteerd werk; anderen richten zich meer op ken-

nisoverdracht en maatschappelijke dienstverlening. Niet iedereen moet hetzelfde doen. Ik geef de politieke wetenschappen weinig toekomst mochten ze zich op een monomane manier ‘verwetenschappelijkten’ in de richting van een ‘scientistische’ oriëntatie waarbij elke voeling met de politieke praktijk als nutteloos wordt gezien. In ieder geval neigt het huidig onderzoeksbeleid dit in de hand te werken. Zo hoorde ik een tijd geleden een jonge doctor met een lange lijst schitterende internationale publicaties op de vraag “of ze er ooit aan gedacht had om haar onderzoekresultaten terug te koppelen naar het veld” antwoorden “dat ze daar niet voor betaald werd”. Inderdaad, indien dit de dominante trend wordt, vrees ik dat we ons vakgebied kunnen opdoeken. Dat kunnen we ook indien de politieke wetenschap verwordt tot een verzameling politieke commentatoren ter ondersteuning van het betere journalistieke werk.

Er kan vanuit onze wetenschappelijke expertise inderdaad veel gezegd worden over hoe het politiek systeem functioneert en dat gebeurt ook. Tegelijkertijd moet worden opgepast voor een soort instrumentalisme waarbij de politieke wetenschap bij elke waan van de dag iets moet weten te zeggen en voornamelijk daardoor haar bestaansrecht dient te bewijzen. We zijn niet de Wikipedia van de politiek. En een zekere intellectuele eerlijkheid en bescheidenheid zouden ons soms sieren. Als wetenschappelijke discipline hebben we, helaas, over vele ingewikkelde hedendaagse zaken alsook, en misschien vooral, over toekomstige ontwikkelingen bijzonder weinig te vertellen. Zo valt te

betwijfelen of de theoretische benadering van Lijphart, inclusief het prescriptieve onderdeel hiervan, nog steeds van toepassing is op de huidige ontwikkelingen in België. Kiezersonderzoek waaruit blijkt dat staats Hervorming voor de burger geen prioriteit is, neerzetten als manipulatie of schriftvervalsing is inderdaad een indicatie van het feit dat het verwetenschappelijkingsproces nog niet is voltooid. Uit deze waarneming kan echter niet zomaar worden geconcludeerd dat kiezers ‘risicogedrag’ vertonen en zich aldus ‘vergissen’ in het stemhokje (ze stemmen helaas op de verkeerde partijen) of dat politici hun rol als vertegenwoordigers niet goed spelen, maar met vuur spelen (ze weten niet wat hun kiezers denken). Verwetenschappelijking betekent niet in de eerste plaats dat wat we als academici zeggen juist is, dat onze bevindingen voor waarheid moeten worden aangenomen en dat er op basis daarvan remedies voor risicogedrag moeten worden verzonnen. Verwetenschappelijking gaat om het uitdrukkelijk maken van veronderstellingen en het hanteren van een systematisch methodische aanpak. Wetenschap is een systematisch proces van leren, wat inherent betekent dat we dienen te vertrekken van een besef van onvolkomenheid over wat we nog niet weten. Vandaar dat we nooit voorzichtig genoeg kunnen zijn inzake hoe wij (en anderen) wetenschappelijke bevindingen interpreteren. En dat is geen schande. In vele wetenschapsgebieden is het onbekende groter dan het bekende.

Het lastige voor ons, in vergelijking met andere wetenschapsgebieden, is dat we een veld bestrijken waarover bijna ieder-

een op de een of andere manier wel een mening heeft. Meer nog, dat wordt ook verwacht van de burger die eens in de zoveel tijd ook een kiezer is. Vele van die meningen zijn sterk onderbouwd, want deels gebaseerd op een dagelijkse praktijkervaring die bijna alle academische politicologen missen. Anders gezegd, kennis over politiek is zeker geen monopolie van de academische politicologie, maar wordt gedeeld met andere disciplines (economen, historici, juristen, enzovoort), ambtenaren, journalisten en de politici zelf. Dit ligt anders voor virologen, vulkanologen, sterrenkundigen of filologen van wie de wetenschappelijke interventies nauwelijks onder politiek vuur komen te liggen. Een andere moeilijkheid is dat ons object, het functioneren van politieke systemen, sterk in beweging is. In die optiek ben ik soms stiekem jaloers op archeologen of oudheidkundigen die zich begeven op een terrein waarin lastig te voorspellen maatschappelijke ontwikkelingen amper het studieobject beïnvloeden. Het grote aantal onbekenden, de veelheid van spelers met allerlei, al dan niet gefundeerde, meningen en de aard van ons studieobject maken dat de wetenschappelijke identiteit van onze discipline bijzonder kwetsbaar is en inderdaad kan leiden tot de, misschien onterechte, beschuldiging dat er een specifiek ideologisch standpunt wordt verdedigd.

Het verwijt dat academici van hun positie *systematisch misbruik* zouden maken om specifieke ideologische standpunten te verdedigen is ongegrond en ook ik denk dat de publieke invloed van de politicoloog nogal meevalt. Volgens Marc Hooghe is dat omdat de meeste mensen verstandig

genoeg zijn en mogen we de publieke opinie niet onderschatten (hoewel diezelfde publieke opinie zich “laat meeslepen door populisme, poujadisme en extreem nationalisme”). De beperkte publieke invloed van de politicoloog lijkt mij vooral gelegen te zijn in het eenvoudig gegeven dat politicologen maar een klein deel van het publieke politieke forum uitmaken (bovendien betwijfel ik of politicologen maatschappelijk invloed moeten nastreven). Hoewel ik me geen gevallen van *misbruik* voor de geest kan halen (misschien lees ik daarvoor te weinig kranten of kijk ik te weinig televisie), het komt mij voor dat politicologen specifieke politieke standpunten innemen. We hoeven daar niet flauw over te doen. Iedereen weet dat Bart Maddens en Marc Hooghe – om me te beperken tot Leuvense collega’s – er verschillende politieke denkbeelden op na houden. Daar waar de ene met moeite het woord ‘Belgisch’ over de lippen krijgt, geldt voor de andere net het omgekeerde. Is dat erg? Neen, meer nog, kenbaar maken waar men staat qua politieke opvattingen komt de duidelijkheid van het publieke debat ten goede. Het is te verkiezen boven het inkleuren van politieke standpunten met een wetenschappelijke saus; iets wat zeker niet uitsluitend door politicologen gedaan wordt, integendeel. Over politieke keuzes kan heel verschillend worden gedacht, ook door politicologen, en in die optiek is de bestaande politieke diversiteit onder de Vlaamse politicologen een bijzonder gunstige zaak. Duidelijk maken waar we politiek staan betekent niet dat we onze ziel hebben verkocht aan partijpolitiek en dit hoeft geenszins de ernst van een hele discipline te ondermijnen. Wel belangrijk is

dat bij publieke interventies telkens helder is of het gaat om persoonlijke opvattingen of om een poging een politiek vraagstuk door middel van een strak wetenschappelijke benadering te verhelderen. In het eerste geval spreekt men niet als politicoloog, maar als burger met een mening, en dan is het aangewezen om geen gebruik te maken van titels of te verwijzen naar academische posities. Ik besef dat dit niet eenvoudig is, deels omdat journalisten graag professoren opvoeren, maar weinig zaken zijn eenvoudig in ons metier.

Het “iets terugdoen voor de Belgische samenleving” wordt soms nogal sterk gefocust op het aanwezig zijn in het publieke forum. Zoals ik hierboven reeds betoogde, meen ik dat niet elke politicoloog op deze wijze iets moet of kan terugdoen. Een aantal onderdelen van de discipline lenen er zich er duidelijk minder toe dan andere en veel zinvol wetenschappelijk werk kan alleen maar plaatsvinden in de luwte. Bovendien hoeft de maatschappelijke bijdrage niet beperkt te worden tot het publieke forum, een forum dat, laat ons eerlijk zijn, ook beperkingen heeft inzake het valorigeren van wetenschappelijke kennis. En het is ook niet zo dat wat niet op tv komt, of in de krant staat, niet bestaat. Laat ons de maatschappelijke relevantie wat breder definiëren om zo ook de diversiteit van de academische opdracht in de verf te zetten. Zo heeft een Antwerps collega (die nooit in de krant komt) gedurende de laatste drie jaren een zeventigtal adviesopdrachten uitgevoerd voor allerlei organisaties en instanties. Antwerps onderzoek over de gebrekkige uitvoering van Europese richtlijnen heeft geleid tot de databank

trajectbeheer Europese regelgeving (Lejeune *et al.* 2003). Dit zijn slechts enkele voorbeelden, want ik vergeet de spreekbeurten voor de Vrouwengilde van Loenhout of de lobbyisten van VOKA. Kortom, onze publieke functie beperkt zich niet tot de massamedia.

Ten slotte, het eerste wat opviel bij het lezen van Marc Hooghes bijdrage is dat hij eerder sporadisch verwijst naar onderwijs en daarbij vooral focust op doctoraatsonderwijs. Het klopt dat we hier gigantische kansen laten liggen, niet enkel wetenschappelijk, maar ook ruimer. De belangrijkste taak die we kunnen, neen moeten, vervullen situeert zich op het vlak van het academisch onderwijs. Wat dat betreft ben ik misschien een ouderwetse weberiaan (1919). Hoogstaand academisch onderwijs, gevoed door het meeste recente onderzoek, is mijns inziens de belangrijkste maatschappelijke dienst die we te vervullen hebben. Het gaat daarbij niet om het overbrengen van politieke meningen (daarvoor moet men in de politiek zijn) en allerhande feitjes of weetjes (daarvoor kan men de kranten lezen), maar om het aanleren van vaardigheden en kennis die kunnen bijdragen tot een scherper inzicht in het politiek gebeuren. De studenten van vandaag worden de immers politieke leiders van morgen.

Bibliografie

Engbersen, G. (2010). Ontmantel de visitatie-industrie. Een pleidooi voor veelzijdigheid en meertaligheid. *Beleid en Maatschappij*,

37 (2), 161-164.

Lejeune, Y., Cornelis, A., Thysen, B., Bursens, P. en Helsen, S. (2003). *Data-bank trajectbeheer Europese regelgeving*. Eindrapport AGORA-Project: POD Wetenschapsbeleid.

Weber, M. (1919). *Wissenschaft als Beruf*. München und Leipzig: Duncker & Humblot.

De politicoloog als beleidsadviseur?

Koen Vlassenroot (Conflict Research Group, Universiteit Gent)

Het stuk dat Marc Hooghe schreef en waarop gevraagd werd te reageren, legt de vinger op een pijnlijke wonde. Sinds ik vijftien jaar geleden mijn academische loopbaan begon, herinner ik me de soms heftige en vaak terugkerende discussies over de maatschappelijke positie van ons als onderzoekers, de rol die we wel of niet zouden moeten spelen in het maatschappelijk debat, en de bredere beleids- en maatschappelijke relevantie als criterium voor (het financieren van) ons onderzoek. Ik moet vaststellen dat deze discussies ons ook vandaag blijven betreffen, en dat is maar goed ook. We moeten ons immers blijven vergewissen van onze plaats in de maatschappij, en dat blijkt niet altijd een sinecure te zijn. Ik wil het hier niet verder hebben over de vraag of we überhaupt dienen deel te nemen aan het publieke debat en of we onze kennis moeten trachten ten dienste te stellen van beleidsmakers, al ben ik er

van overtuigd dat dit tot ons takenpakket behoort.

Hoewel we allemaal lijden onder toeneemende specialisatie (en hiermee gepaard gaande afname van bredere relevantie), al dan niet in mathematische modellen gegoten, mogen we de pretentie vertolken iets zinnigs te kunnen vertellen over maatschappelijke processen en bij sociale fenomenen in staat te zijn enige duiding te geven. Dit alles uiteraard op voorwaarde dat het niet onze voornaamste bezigheid wordt. Er is immers een verschil tussen een onderzoeker die zijn wetenschappelijk verworven kennis ten dienste stelt van de maatschappij en een opiniemaker die probeert het debat te voeden. Al is niet iedereen daarvan overtuigd, getuige hiervan het pleidooi van een Republikeins senator eind vorig jaar om de National Science Foundation niet langer geld te laten stoppen in de subsidiëring van politicologisch onderzoek. Goede journalisten zouden immers even goed geplaatst zijn om duiding te geven bij politieke gebeurtenissen of sociale processen. Het bevestigt het stereotype beeld van de politicoloog die wordt betaald om na te denken over problemen waarvoor in ieder café minstens een tiental valabele verklaringen te vinden zijn. Het is een vooroordeel waarmee we vaak te kampen krijgen maar het is onze taak om hiertegen in te gaan. Dat kan bijvoorbeeld door de bredere relevantie van ons onderzoek beter te verwoorden, onder meer door onze plaats op te eisen in het maatschappelijk debat of extra inspanningen te leveren om de kloof met beleidsmakers te dichten.

Daarom wil ik even stilstaan bij de vraag hoe onze expertise het bredere politieke gebeuren kan voeden en of ondersteunen. Marc Hooghe poneert terecht dat sociale wetenschappers, en politicologen in het bijzonder, een bijdrage kunnen leveren aan het maatschappelijk debat door het bieden van een ruimer referentiekader. Even terecht merkt hij op dat de vorm hierbij een sleutelrol speelt. Wie immers gelooft dat beleidsmakers of deelnemers aan het bredere maatschappelijke debat zomaar de weg vinden naar onze wetenschappelijke kennis, en er dus vanuit gaat dat geen extra inspanningen dienen te worden geleverd om deze kennis ook in een toegankelijk formaat te gieten, heeft last van misplaatste ijdelheid.

In ons vakgebied wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen het zuivere fundamenteel wetenschappelijke onderzoek, beleidsvoorbereidend onderzoek en actiewetenschappen. Deze drie vormen van onderzoek zouden ieder hun eigen logica hebben, op eigen methodes zijn gebaseerd en vooral een andere finaliteit kennen. Dat klopt uiteraard, maar wanneer het gaat om beleidsbeïnvloeding, participatie aan het maatschappelijke debat of bredere kennisoverdracht, dan gelden voor de drie vormen gelijkaardige voorwaarden. Of het nu gaat om een beleidsrapport of om een wetenschappelijk artikel, beleidsmakers lezen deze zelden en de bredere publieke opinie al helemaal niet. De boodschap die wordt gebracht dient met andere woorden in een toegankelijke vorm te worden gegoten en op de juiste manier te worden gecommuniceerd. Wanneer bijvoorbeeld het doel is om beleidsmakers te bereiken,

dan is het nodig dit doelpubliek zorgvuldig te selecteren en op een juiste manier te betrekken bij het onderzoek. Geschikte personen, zowel binnen het onderzoek als het beleid, moeten gezocht worden die in staat zijn de brug voor deze kennisoverdracht te maken. Zonder affiniteit voor elkaars werk lukt de communicatie niet. Investeren in de juiste contacten om de boodschap ingang te doen vinden, is dus noodzakelijk. Tegelijk is het van belang deze boodschap op het juiste moment en in de juiste vorm te brengen. Artikels en rapporten worden niet gelezen, daar heeft de gemiddelde ambtenaar niet de tijd voor en dat past sowieso niet in de Belgische traditie. Het vergt enige creativiteit van onze kant ervoor te zorgen dat kennis wordt overgedragen, maar zonder deze creativiteit kan moeilijk verwacht worden dat naar ons wordt geluisterd.

Een discipline die recent, als gevolg van globale veranderingen een sterke evolutie kende (zie het aantal conflicten en 'nieuwe vormen' van geweld die na het einde van de bipolaire wereldorde uitbraken), is de conflictanalyse. In een poging om het toenemend aantal conflicten te begrijpen ontstonden een aantal interessante debatten die vorm gaven aan nieuwe paradigma's en werd een nieuw begrip-arsenaal ontwikkeld. Het resultaat is dat men zich niet langer beperkt tot von Clausewitz ("conflict als de voortzetting van politiek met andere middelen") maar conflicten steeds meer als complexe sociale processen is gaan beschouwen. Vanwege de sterke nood tot remediëren, zowel vanuit morele als vanuit praktische of economische overwegingen, werden con-

flictpoliticalen dan ook steeds meer gevraagd door beleidsmakers, vredesmissies en humanitaire actoren. Strikt genomen zou deze tak van de sociale wetenschappen kunnen worden omschreven als een vorm van kennisverwerving die zou kunnen bijdragen tot een efficiënter voorkomen en of bemiddelen van gewelddadige conflicten en tot het streven naar duurzame vrede. Volgens sommigen kunnen we daar vanuit onze wetenschappelijke positie bijzonder weinig aan toeleveren, aangezien conflicten complexe sociale processen zijn waarop externe krachten een beperkte invloed kunnen uitoefenen. Maar precies hier situeert zich een potentiële meerwaarde van conflictonderzoek. Eén van die externe krachten is immers de internationale gemeenschap, die vaak probeert concreet in te grijpen en stabiliserende maatregelen uit te werken of te ondersteunen. Deze maatregelen kunnen het sturen van vredestroepen inhouden maar ook allerlei vormen van diplomatie, sancties, acties van vredesopbouw, enzovoort. Onze wetenschappelijke kennis kan hier een zeer constructieve bijdrage toe leveren. Niet alleen om tot een beter begrip van de specifieke conflictcontext te komen, maar tevens om de haalbaarheid van bepaalde strategieën beter te kunnen inschatten.

Laat ik dit illustreren met een concreet voorbeeld. In mei 2003 brak voor de zoveelste keer de hel los in Bunia, de hoofdstad van Ituri in het noordoosten van de Democratische Republiek Kongo. De Verenigde Naties hadden al enige tijd een vredesmissie naar het gebied gestuurd maar deze moest met lede ogen aanzien

hoe de stad werd meegesleurd in een spiraal van etnisch geïnspireerd geweld. Het mandaat van de VN-troepen liet niet toe in te grijpen; de humanitaire gevolgen waren catastrofaal. Een jaar later vallen milities de stad Bukavu binnen en ze laten een spoor van moord en verkrachting achter. Weerom slaagt de VN-missie er niet in deze milities te stoppen. Nog enkele jaren later dreigt de provincie Noord-Kivu volledig onder controle te vallen van Laurent Nkunda's rebellenleger. En opnieuw is de internationale gemeenschap vooral een gegeneerde getuige zonder echte macht om in te grijpen. Het zijn dergelijke ervaringen die ondertussen hebben geleid tot een erkenning dat interventies, humanitair, politiek of militair, dienen gebaseerd te zijn op een degelijke terreinkennis en vooral op een breder inzicht in de lokale complexiteit van achterliggende oorzaken, conflictdynamiek, allianties en strategieën. Want de analyse van de VN-interventie in Oost-Congo is ondertussen gekend. Hoewel men een ruime feitenkennis heeft opgebouwd, houdt men onvoldoende rekening met specifieke lokale contextvariabelen en heeft men geen oog voor bredere structurele kenmerken van lokale uitbarstingen van geweld.

Precies hier komt de conflictanalyse in beeld. Politicalen en antropologen die zich zijn gaan interesseren voor deze interne conflicten, kunnen een belangrijke bijdrage leveren die zowel een inhoudelijke als praktische meerwaarde biedt. Op voorwaarde dat de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek naar conflictprocessen op de juiste manier worden vertaald, naar de juiste *stakeholders* worden

gecommuniceerd en op het juiste moment worden verspreid. A posteriori-analyses van problematische situaties mogen dan al wetenschappelijk interessant zijn, een beleidsmaker die onder tijdsdruk staat om een beslissing te nemen (*'early action'* is hier vaak van levensbelang), heeft nood aan gedegen, gemakkelijk en snel toegankelijke informatie die bovendien voldoende praktische relevantie in zich draagt. Het valt vanuit moreel standpunt te bepleiten dat conflictpoliticalogen inspanningen leveren om hun kennis ten dienste te stellen van beleidsmakers of om beleidsmakers te motiveren tot bepaalde vormen van handelen (of juist niet-handelen) door middel van opiniestukken en andere bijdragen in de media. Zelden kreeg ik reactie van diplomaten of humanitaire actoren op een wetenschappelijke bijdrage over het conflict in Ituri. Wel werd ik gehoord en uitgenodigd voor verder advies wanneer ik mijn kennis vertaalde in een opiniebijdrage in een of andere krant of een interview op de radio.

De vraag dient te worden gesteld of dit voldoende is. Of anders gezegd: dienen

we extra inspanningen te leveren om op basis van onze expertise en kennis het beleid in conflictregio's te beïnvloeden? Hiermee komen we dicht bij de actiewetenschappen, die zouden kunnen worden omschreven als een onderzoeksmethode die probeert een directe invloed te hebben op wat wordt onderzocht, met als doel sociale verandering te stimuleren. Dit is allicht in het geval van onze conflictpoliticalologie een veel te hoog gegrepen ambitie. Bovendien is het onvoorspelbaar wat een beleidsmaker doet met onze waarschuwingen en analyses. Maar zonder al te pretentius te zijn over de mogelijke impact van onze aangeleverde kennis, moeten we wel de ambitie hebben na te denken over de praktische vertaling van onze expertise. Dit kan door actief deel te nemen aan het maatschappelijke debat of door een dialoog aan te gaan met beleidsmakers. Op de vraag of we als onderzoekers de morele plicht hebben extra moeite te doen om onze expertise ter beschikking te stellen en toegankelijk te maken, antwoord ik dan ook volmondig ja.